

Землякі

Навум ГАЛЬПЯРОВІЧ

3 ПАЭТЫЧНАГА
КРАЮ

Што адчувае творца, які нарадзіўся на зямлі, што дала наўраўнаважанасць літаратуры Петруся Броўку, Васіля Быкава, калі родная хата знаходзіцца непадалёк ад хаты Рыгора Барадуліна?

Пэўна ж, вялікую адказнасць і гонар. Гэтыя пачуцці ў поўнай меры адносяцца да Галіны Варатынскай, ушацкай журналісткі і цікавай паэтки. Амаль сорак гадоў Галіна Аляксандраўна аддала працы ў «раёнцы». Ушачы — мястэчка невялікае, ды і раён заселены не надта густа. Таму Варатынскую тут ведае амаль кожны. А як гэта няпроста, калі кожнае тваё апублікаванае слова праходзіць тут жа своеасабліваю праверку на якасць, бо землякі схлусіць не дадуць.

Мяняліся рэдактары, прыходзілі і сыходзілі супрацоўнікі, а Галіна Варатынская штодня сцягвалася ў свой рабочы кабінет, ездзіла ў аддаленыя вёскі, сустракалася з хлебарабамі, настаўнікамі, з тымі, хто складае гонар і славу роднай Ушачыны.

А па вечарах і ў вольны ад працы час разам з удзельнікамі народнага клуба творчых сустрэч «Муза» ладзіла цікавыя імпрэзы, несучы роднае слова.

«Трывожным сумленнем Вушацкага краю» назваў Варатынскую народны паэт Беларусі Рыгор Барадулін. Галіна Аляксандраўна беражліва захоўвае кнігі славага земляка з дарчымі надпісамі. «Самай таленавітай, самай Вушацкай Галіне Варатынскай, каб ёй пісалася», — такі надпіс зрабіў Рыгор Іванавіч на сваёй кнізе «Навошта» ў 2009 годзе.

Першы свой зборнік, які выйшаў у 1995 годзе, Варатынская назвала «З будзённасці ўзляцець». Вось гэтак адчуванне палёту сведчыць пра памкненні і настрой яе паэзіі. Высокае тут перамагае будзёншчыну, казённасць і танную дыдактыку.

*Сярод паляны, убаку ад тлumu,
адвечнай чалавечай мітусні
спакой пасеца без трывог і суму
і конікі звіняць у цішыні...*

У прадмове да новай кнігі вершаў паэтки «Не спужайце снегiра» пісьменнік Франц Сіўко згадвае словы Янкі Брыля з яго разваг пра беларускую літаратуру: «Нядаўна сустрэў зусім невядомае для сябе імя — Галіна Варатынская. Добрыя, спелыя вершы...»

Як кіраўнік літаратурнага аб'яднання пры раённай газеце Варатынская дала пуцёўку ў жыццё многім пачаткоўцам. Дзякуючы яе намаганням у газеце і па сёння знаходзіцца месца для іх твораў. Цікава, што ў сваім зборніку разам з вершамі Галіна Аляксандраўна размясціла здымкі родных і блізкіх — маці Валянціны Сцяпанавічы, бацькі Аляксандра Дзмітрыевіча, брата, цёткі, сяброў, аднакласнікаў. Гэта яе свет, гэта яе крыніца натхнення.

*Сяброўскай дружнай чарадой
На мове продкаў размаляем.
Здаўна тут кожны — самы свой.
Размова — птушак спеў за гаем.
Скажу «Радзіма» — і наш хор
падхопіць словы і памножыць
і будзе правіць бал любоў.
Мы ўсё адолеем, мы зможам.*

І ў гэтых радках — увесь лёс і жыццёвае крэда маёй зямлячкі Галіны Варатынскай.

Доктар філасофіі Энгельс ДАРАШЭВІЧ:
«Аўтэнтнасць выратуе народы»

Падаецца, што навуковыя зацікаўленні даследчыкаў зазвычай развіваюцца ад прыватных назіранняў, аналізу і вывучэння пэўных з'яў і культурных адметнасцяў да больш шырокіх філасофскіх абгульненняў. Але не ў выпадку навуковай кар'еры нашага сённяшняга героя. Ужо з'яўляючыся вядомым філосафам, даследчыкам беларускай эстэтычнай думкі, ён некалькі дзесяцігоддзяў таму захапіўся вывучэннем беларускага фальклору, нашай аўтэнтнасці і традыцый. А выключную ролю ў гэтым працэсе «фальклорнай ініцыяцыі» філосафа адыгралі яго сябры і калегі па Акадэміі навук Беларусі — філосаф і літаратуразнаўца Уладзімір Конан і заснавальніца айчыннай школы аўдыявізуальнай антрапалогіі Зінаіда Мажэйка.

Пра тое, як пачыналася гэтак сапраўды гістарычнае сяброўства, ці ёсць тут ноткі рамантычнага кахання і чаму беларусам варта асэнсавана вяртацца да каранёў, наша гутарка з доктарам філасофскіх навук, прафесарам кафедры этналогіі і фальклору Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў Энгельсам Дарашэвічам.

— Энгельс Канстанцінавіч, сёння вы часты гасць і ўдзельнік круглых сталаў, канферэнцый па праблемах вывучэння беларускага фальклору. Але ж так было не заўсёды?

— Сапраўды, раней, калі я працаваў у Інстытуце філасофіі Акадэміі навук Беларусі, займаўся ў асноўным сацыялагічнымі даследаваннямі. Але мы з калегамі часта сустракалі ў калідорах супрацоўнікаў Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору імя К. Крапівы. Сябравалі, гутарылі. Мы распавядалі пра філасофскія праблемы, яны паказвалі свае калекцыі, сабраныя ў экспедыцыях, на працоўкі. З Зінаідай Мажэйкай былі знаёмыя даўно, але не сказаў бы, што з самага пачатку блізка пасябравалі. Але пазней, праз мае прыцельскія стасункі з вядомым філосафам Уладзімірам Конанам, пачалі актыўна сябраваць і з Зінаідай. Я нават часам кпіў са свайго сябра, маўляў, ён закаханы ў Зіну, адсюль і такое захапленне вынікамі яе даследаванняў. Конан маўчаў, праз сваю далікатнасць на гэтыя тэмы не любіў размаўляць.

— Пазней сяброўства ператварылася ў плённае навуковае супрацоўніцтва. Памятаеце гэты пераломны момант?

— Мы з Конанам былі неяк у камандзіроўцы ў Маскве, і сябар мяне запрасіў на абарону кандыдацкай дысертацыі Зінаіды Мажэйкі. Яна адбылася ў Маскоўскай кансерваторыі. Абарона прайшла цікава і ярка, дысертацыю ацанілі вельмі высока, а асноўным матэрыялам, што лёг у падмурак работы, стала спеўная традыцыя вёскі Тонез і спадчына Сцяпана Дубейкі. Помніцца і банкет, што быў пасля абароны: многія з удзельнікаў і даследчыкаў ад афіцыйных прамоў адышлі і пачалі дзяліцца песнямі, гульнямі, адметнымі традыцыямі сваёй малой радзімы. Там я пазнаёміўся з мужам Мажэйкі, досыць вядомым спартсменам, альпіністам. З таго часу мы пачалі сябраваць, я цікавіўся яе кнігамі, даследаваннямі.

Магу сцвярджаць, што менавіта Мажэйка з Конанам мяне «прытулілі» ў сваёй фальклорнай сям'і, паказалі прыгажосць аўтэнтчнай культуры беларусаў, хоць і раней нават у думках не меў меркавання, што традыцыі — гэта несур'езна. Заўсёды адчуваў, што гэта нешта вельмі роднае і цікавае. А калі ўжо разам з Конанам паехаў у вандроўку да яго сям'і і пачуў песні ў выкананні мясцовых дзяўчат, — аслупянеў. Такой прыгажосці не чуў ніколі! З таго часу сапраўды пачаў цікавіцца традыцыйнай культурай, але адпачатку гэта было хутчэй хобі: усё ж асноўным кірункам

— Вы ж яшчэ і танцуеце, спяваеце!

— Раней танцаваў (*Смяецца.*), а спяваць і сёння люблю. Праўда, калегі кажуць, што ў мяне добры голас, але ён не адпавядае беларускай фальклорнай традыцыі. Спядзяюся, калі-небудзь навучуся спяваць як аўтэнтчныя выканаўцы.

— Нейк прынята лічыць, што фалькларыстыка, этнаграфія — гэта нешта нахштальт «неданавукі»: проста едзеш у вёску і гутарыш з бабулямі. Але ж гэта таксама цэлая сістэма ведаў.

— Так могуць казаць толькі тыя, хто не надта добра ведае сістэму гуманітарных навук. Яны вельмі адрозніваюцца ад навук дакладных. Патрэбу пільнага стаўлення да гэтай сістэмы ведаў даказалі яшчэ ў XIX стагоддзі. Вось вам вельмі яскравы прыклад. Усім вядомае імя Чарльза Дарвіна, класіка дакладных навук, у прыватнасці біялогіі. Нейк ён з камандай падчас экспедыцыі быў вымушаны досыць доўгі час правесці на Вогненнай Зямлі. Там жыло вельмі цікавае мясцовае племя, са сваім укладам, поглядамі, адметнасцямі адзення і паводзінаў. Але гэтыя людзі зусім Дарвіна не зацікавілі, бо выклікалі брыдоту: джэнтльмен з пурытанскай віктарыянскай Англіі не мог зразумець, чаму яны ходзяць зусім без адзення. А прычына простая: вельмі гарачы і вільготны клімат. Вось вам дакладныя навукі! Такія даследчыкі часта адмаўляюць нейкія чыста чалавечыя аспекты жыцця. Тое ж можна казаць і пра фальклор. Гэта не толькі старыя бабкі. Гарадскія жыхары часам трапляюць у «малацільню цывілізацыі» і праз іх уплыў забываюць глыбокія народныя рэчы, карані. Проста паўтараюць сучасныя замежныя матывы, чужыя нашай культуры. Таму з цягам часу перажываюць цяжасці ў самавыяўленні, выказванні глыбокіх пачуццяў на ўзроўні геннай інтуіцыі.

— Ці можна нейкім чынам «ажывіць» нашу генетычную памяць? Напэўна, такую мэту і ставіла перад сабой Зінаіда Мажэйка, бо ў сваіх фільмах не проста паказвала спевака ці абрад, а малявала шырокае палатно, задзейнічала як мага больш крыніц інфармацыі.

— Я быў сведкам зменаў у стаўленні да фальклору, як ты кажаш, ажыўлення памяці. Часам, калі людзі маладыя ці сталыя трапляюць у чыста фальклорны калектыў, калі ў свядомасці пачынаюць працаваць нейкія глыбінныя механізмы, то наварочваюцца слёзы. Яны становяцца нібыта немаўлятамі. На жаль, такое здараецца не з усімі. Гэта небяспечна, бо можа быць позна вучыцца ўспрымаць і разумець сваё, счытваць глыбінныя сэнсы песень, танцаў, матываў, нават роднай мовы, што, натуральна, эмацыянальна збядняе чалавека.

— У нас яшчэ ёсць надзея канчаткова не страціць сваю культурную адметнасць ці народа?

— На Беларусі даволі пашыраны фальклорны рух, але не хапае менавіта школьнай этнічнай адукацыі. Як антраполог магу зазначыць наступнае: у свеце сёння ідзе вялікая хваля павелічэння цікавасці да аўтэнтнасці. Многія даследчыкі лічаць, што толькі вяртанне да аўтэнтнасці можа выратаваць свет, грамадства. Напрыклад, у Злучаных Штатах часта пра гэта кажуць. Мне таксама падаецца, што гэта думка слушная: калі народы будуць часцей звяртацца да сваіх глыбінных архетыпаў (пра іх пісаў яшчэ Карл Юнг), гэта іх выратуе ад абсалютнай нівеліроўкі праз сучасную постмодэрнісцкую культуру.

Марына ВЕСЯЛУХА

даследаванняў усё яшчэ заставалася гісторыя філасофіі і культуры Беларусі. У цэнтры маёй увагі была філасофская думка XVII—XVIII стагоддзяў, калі фальклор яшчэ толькі пачалі ўспрымаць і разумець больш-менш сур'езна. Зіна неаднойчы прапаноўвала мне паслухаць экспедыцыйныя запісы, а крыху пазней разам з калегай, вядомай этнамузыказнаўцай Тамарай Варфаламеевай «здагадаліся» мяне запрасіць далучыцца да працы ў якасці рэцэнзента.

— Было толькі сяброўства?

— Зіна — чалавек вельмі арыгінальны, дасціпны, з вострым розумам. Магла да выпадку прыгадаць розныя прыказкі, а яны не заўсёды прайшлі б цензуру (*Смяецца.*). Мы досыць блізка сябравалі, і некаторыя нават лічылі, што ў нас нейкія рамантычныя стасункі. Асабліва пасля таго, як яна на 70-годдзе падарыла мне пярсцёнак. Дарэчы, пра гэты пярсцёнак магу распавядаць досыць доўга. Падаецца, што ён заговораны: яго проста немагчыма згубіць, чароўным чынам колькі разоў да мяне вяртаўся. Заўсёды казаў і шчыра прызнаюся сёння: нічога, акрамя сяброўства, не было. Дарэчы, гэтак сяброўства ў выніку прывяло да таго, што я, як кажуць, на старасці гадоў пачаў выкладаць на кафедры этналогіі і фальклору БДУКМ. Ды і ў цэлым ні разу пра такое рашэнне не пашкадаваў. З задавальненнем бяру ўдзел у святах, экспедыцыях, фестывалях.